

Рибачок С.Л.

Взаємодія виборчої та партійної систем у Республіці Польща

У статті представлені результати дослідження взаємодії партійної й виборчої систем у Республіці Польща. З'ясовано, що психологічний ефект виборчої системи має більший вплив на партійну систему, ніж механічний. Формування стабільної партійної системи Республіки Польща є наслідком використання пропорційної виборчої системи та виборчих квот, які зумовили штучне витіснення маловпливових партій із парламенту держави.

Ключові слова: виборча система, партійна система, Республіка Польща, вибори, виборчі квоти.

В статье представлены результаты исследования взаимодействия партийной и избирательной систем в Республике Польша. Выяснено, что психологический эффект избирательной системы имеет большее влияние на партийную систему, чем механический. Формирование стабильной партийной системы Республики

Польша является следствием использования пропорциональной избирательной системы и избирательных квот, которые обусловили искусственный эффект вытеснения маловлиятельных партий из парламента страны.

Ключевые слова: избирательная система, партийная система, Республика Польша, выборы, избирательные квоты.

The paper presents the results of a study into the interaction between party and electoral systems of the Republic of Poland. It was identified that the influence of the electoral system's psychological effect is greater than its mechanical effect. Moreover, the establishment of a stable party system in the Republic of Poland became possible due to the proportional representation system and electoral quotas that led to artificial displacement of non-influential parties from the Polish parliament.

Key words: electoral system, party system, Republic of Poland, elections, electoral quotas.

УДК 342.1

Рибачок С.Л.,
старший викладач кафедри політології
Національного університету
«Острозька академія»

Постановка проблеми. Партійна та виборча системи Республіки Польща пройшли довгий шлях трансформації. Особливістю цього процесу є посткомуністичне минуле Польщі, яке може впливати на електоральну поведінку населення, що зумовлює специфічну конфігурацію партійної та виборчої систем. Дослідження партійної та виборчої системи в посткомуністичних країнах відіграє важливу роль у контексті розуміння того, як відбувалася трансформація цих систем. У наукових колах ведуться дискусії щодо впливу партійної системи на виборчу й навпаки, впливу виборчої системи на конфігурацію партійної. Проте посткомуністичний простір може мати свої характерні закономірності еволюції як виборчої, так і партійної систем. Таким чином, важливо розглянути один із аспектів дискусії, зокрема про те, як виборча система Республіки Польща, яка є яскравим прикладом посткомуністичної країни, детермінує формат партійної системи, які наслідки еволюції виборчої системи Польщі можемо спостерігати на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням взаємодії партійної та виборчої систем займався французький науковець М. Дюверже, який у праці «Політичні партії» пояснив, як виборча система впливає на тип партійної, і виявив низку закономірностей, котрі в політичній науці отримали назву «соціологічного закону Дюверже» [3, с. 19]. Інший дослідник, Д. Рає, аналізуючи партійні та виборчі системи, виявив, що всі вони створюють умови для збільшення представництва великих партій і зменшення представництва малих [16, с. 47]. А. Лейпхарт указав на таку особливість формування партійної системи

під впливом виборчої, як диспропорційність. На думку А. Лейпхарта, диспропорційність створює умови для надання більшості голосів великим партіям. Це явище, на переконання дослідника, характерне для всіх типів виборчих систем, але різною мірою; зокрема, це більш характерно для мажоритарної виборчої системи й менше – для пропорційної [7, с. 148]. Також науковці С. Ліпсет та С. Роккан стверджували, що немає сенсу розглядати виборчі системи як незалежні, а партійні системи як залежні змінні. Партії намагаються впливати на виборче законодавство й вибирати таку систему агрегування, котра дозволяє їм укріпити свою позицію [8].

Серед польських та українських науковців, котрі досліджували взаємодію партійної та виборчої систем, можна виділити Ю. Шведа, який вказував на те, що партії дійсно можуть використовувати власні механізми впливу для зміни виборчого законодавства й виборчої системи з метою отримання ще більшої кількості мандатів у парламенті після наступних виборів. Таку поведінку партій Ю. Шведа називав «виборчою інженерією» [10].

Польський дослідник А. Антошевський досліджував конфігурацію виборчої та партійної систем у Польщі. У публікаціях він зазначив, що застосування пропорційної виборчої системи під час парламентських виборів у Польщі з часу її незалежності вплинуло на формування різного типу партійних систем, що продемонструвало їхню еволюцію [1].

Отже, питання еволюції виборчої системи Польщі та її впливу на розвиток партійної системи потребує детальнішого вивчення, що вимагає врахування специфіки посткомуністичного про-

стору, особливостей поведінки партій та електорату.

Таким чином, **метою** статті є з'ясувати, як еволюція виборчої системи Польщі вплинула на конфігурацію її партійної системи.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- проаналізувати основні методики вивчення взаємодії виборчих та партійних систем;
- пояснити, як відбувалися зміни партійних та виборчих систем у Польщі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження взаємодії партійної та виборчої систем відбуватиметься на основі обрахування індексів, котрі характеризують як виборчу, так і партійну системи, їх взаємодію. Під час дослідження буде враховано такі індекси, як індекс фракціоналізації партійної системи, що демонструє, наскільки партійна система є фрагментованою. Це обраховуватиметься за формулою:

$$F = 1 - \sum (s_i)^2,$$

де s_i є часткою місць партії i в парламенті. Чим більше значення індексу буде наближатися до максимального (тобто до 1.00), тим більший рівень дроблення партійної системи [12].

Наступний індекс – це індекс ефективного числа партій, який позначається ENP (Effective Number of Parties), або N , і розраховується за формулою:

$$N = \frac{1}{\sum v_i^2},$$

де під час обчислення ефективного числа партій в якості v_i використовується пропорція місць у парламенті, отриманих партією i на виборах [13]. Показник ефективного кількості партій демонструє, яка кількість представлених у парламенті партій має вплив на процес прийняття рішень.

Ще однією важливою характеристикою партійної системи є позиція найвпливовішої партії у парламенті щодо всіх інших. Дослідження цієї характеристики відбувається на основі індексу Л. Маєра, який обраховується за формулою:

$$A = \frac{S}{N}.$$

Під час підрахунку індексу агрегації (A) в якості S та N використовуються відповідно відсоток місць у парламенті партії-переможця та кількість усіх партій, представлених у парламенті. Високе значення індексу агрегації свідчить про концентрацію партійної системи, і навпаки [8]. Водночас дослідження виборчої системи потребує застосування індексу диспропорційності Галахера, який дозволяє оцінити рівень відхилення між електоральним результатом політичної партії та кількістю отриманих нею мандатів. Формула його підрахунку має такий вигляд:

$$I_G = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_n (p_n^s - p_n^m)^2}.$$

Під час підрахунку значення I_G використовують такі змінні: P_g – відсоток голосів, отриманих партією за результатами виборів, P_m – відсоток отриманих партією представницьких мандатів та n – кількість суб'єктів виборчого процесу, які пройшли до парламенту [11]. Ще одним важливим параметром вивчення виборчої системи, який дає можливість охарактеризувати її вплив на процес формування партійної системи держави, є так зване *ефективне голосування* (EV). Під цим терміном ми розуміємо сумарну кількість голосів виборців, що були віддані за політичні партії, які подолали виборчий бар'єр та взяли участь у розподілі представницьких мандатів. Формула підрахунку показника ефективного голосування:

$$EV = \sum_n V_i,$$

де V_i – відсоток голосів виборців, відданих за партію, що представлена в парламенті, n – кількість представлених у парламенті політичних партій. Проте індекс потребує доповнення, що дасть нам можливість отримати формулу підрахунку кількості втрачених голосів виборців (NEV):

$$NEV = 100 - (\sum_n V_i).$$

Таким чином, запропоновані вище індекси є необхідними інструментами для вивчення партійної та виборчої систем у Польщі з метою відображення цілісного уявлення про те, як вони взаємодіяли під час трансформацій.

Розглядаючи еволюцію партійної та виборчої систем, можемо зазначити, що в межах перших двох десятиліть існування Третьої Республіки Польща дослідники виділяють чотири етапи розвитку партійної системи держави, які тісно корелюють із датами проведення виборів до парламенту.

1989–1991 рр. Основними двома рисами цього періоду були, по-перше, реорганізація й ідеологічна трансформація правлячої Польської об'єднаної робітничої партії та її сателітів і, по-друге, дезінтеграція та фрагментація опозиційних сил [5].

1991–1993 рр. Найбільш характерною рисою цього періоду, на нашу думку, була подальша фрагментація партійної системи, про що свідчить значне збільшення кількості партій, представлених у Сеймі Республіки Польща, та загальне падіння рівня підтримки основних політичних акторів [5].

Період із 1993 до 2005 р. – час остаточного організаційного оформлення сучасних політичних партій Польщі та зменшення кількості політичних угруповань у Сеймі [5].

Четвертий період розпочався в 2005 році. Його характерною рисою є стабілізація партійної системи Республіки Польща та зменшення ідеологіч-

ної дистанції між політичними партіями, представленими в парламенті [5].

Починаючи з 2015 року, можемо виділити початок п'ятого періоду, характерною рисою якого є концентрація партійної системи та (згідно з класифікацією Дж. Сарторі) формування багатопартійної системи з домінуючою політичною силою, де представники партії «Право й Справедливість» одноосібно сформували уряд. Інші партії, які потрапили до парламенту Польщі, не мають достатнього впливу, але фактично допомогли зберегти систему багатопартійності.

Проводячи розрахунки індексів вивчення партійної та виборчих систем Польщі, ми отримали такі результати (таблиця 1.1):

Отримане значення індексу фракціоналізації в парламенті 1991 року яскраво демонструє результат застосування недосконалої виборчої системи для партійної структуризації парламенту, адже значення $F = 0.91$ свідчить про наближення рівня фракційної роздробленості до граничної межі, що є прямим наслідком застосування пропорційної виборчої системи без обмежуючих пунктів. Це призвело до атомізації та строкатості парламенту Польщі. Показник ефективної кількості партій за результатами виборів до Сейму Республіки Польща 1991 року вказує на те, що з 29 політичних угруповань, представлених у парламенті, реальний вплив на процес прийняття рішень мали майже 11 умовних політичних угруповань, що, без сумніву, є надмірною кількістю для ефективного функціонування парламенту. Зважаючи на значення індексів фракціоналізації й ефективної кількості партій, індекс агрегації для нижньої палати парламенту Польщі другого скликання є очікувано низьким і складає 0,42. Таке значення індексу агрегації свідчить про

надзвичайно низький рівень концентрації партійної системи та її надмірне розпорошення. Серед позитивних наслідків застосованої виборчої системи можемо відзначити насамперед низький показник неефективного голосування, який для парламенту 1991 року склав 7,3%. Таке низьке значення показника, на жаль, було зумовлене не свідомим голосуванням населення, а особливістю виборчої системи, у межах якої важко було проголосувати за партію, яка не отримала представництва, оскільки мандати отримали навіть абсолютно не впливові політичні організації. Унаслідок цього очікувано низьким виявився й рівень диспропорційності виборчої системи, тобто було зафіксовано низький рівень механічного впливу виборчої системи на формування партійної системи держави. Серед інших позитивних наслідків відмови від застосування виборчого бар'єру можна назвати широке представлення в парламенті різних груп і верств населення. Ці переваги, на нашу думку, повністю нівелюються з огляду на політичну розпорошеність і (як наслідок) неефективну роботу Сейму.

Наведені кількісні показники свідчать про високий ступінь фрагментації партійної системи Республіки Польща в цей період, наявність у парламенті значної кількості не впливових політичних партій та низький рівень концентрації законодавчої влади.

Наступні парламентські вибори відбулися в 1993 році за новою виборчою системою, прийняття якої, на думку польських дослідників, було пролобійовано представниками найбільших фракцій [14]. Основні відмінності від попередньої виборчої формули полягали у введенні виборчих бар'єрів, котрі склали в територіальних виборчих округах 5% для партій та 8% для виборчих коаліцій. Вибори 1993 року продемонстрували електо-

Таблиця 1.1

Порівняльна таблиця кількісних характеристик партійної системи Польщі

ПОЛЬЩА							
Рік виборів	Виборча система	Кількість партій, представлених у парламенті	Рівень диспропорційності, %	Рівень неефективного голосування, %	Індекс фракціоналізації	Ефективна кількість партій	Індекс агрегації
1991	Пропорційна, без виборчого бар'єру	29	3.55	7.3	0.91	10.92	0.42
1993	Пропорційна	8	15.75	34.53	0.74	3.87	4.65
1997	Пропорційна	6	9.78	12.7	0.66	2.95	7.28
2001	Пропорційна	7	4.43	9.33	0.72	3.57	6.71
2005	Пропорційна	7	5.97	10.93	0.77	4.26	4.81
2007	Пропорційна	5	4.38	4.12	0.65	2.82	9.09
2011	Пропорційна	6	5.67	4.12	0.66	2.99	7.5
2015	Пропорційна	6	11,61	16,60	0,63	1,43	8,5

Джерело: власні підрахунки автора за результатами виборів, оприлюднених Державною виборчою комісією Республіки Польща

ральну переорієнтацію населення, оскільки за їх результатами переможцями стали партія «Союз лівих демократів» та Польська селянська партія, проте, як зазначають дослідники, перемога на виборах лівих політичних сил не призвела до переорієнтації векторів внутрішньої та зовнішньої політики Польщі [5].

Порівнюючи такі змінні, як відсоток голосів виборців та відсоток отриманих партією мандатів у Сеймі за результатами виборів 1993 року, ми можемо спостерігати їх значну диспропорційність. Середній показник диспропорційності виборчої системи, застосованої на виборах до Сейму Республіки Польща в 1993 році, був надзвичайно високим і склав 15,75%, що дозволяє нам говорити про суттєвий вплив механічного ефекту виборчої системи на формування партійної системи Польщі. Наведений приклад яскраво демонструє вплив виборчої системи на формування парламентського рівня партійної системи держави, унаслідок чого партіям-переможцям надається необґрунтовано завищена кількість представницьких мандатів. Рівень неефективного голосування також виявився високим і склав 34,53%, тобто майже кожен третій голос виборця був відданий за політичну партію, яка не потрапила до парламенту, і був розподілений між переможцями, створюючи ефект понадпредставництва.

Як демонструють результати виборів, зміна виборчої системи сприяла витісненню з парламенту маловпливових партій. Одним із наслідків виборів 1993 року стало зростання підтримки лівих політичних сил, що було пов'язано з погіршенням економічної та соціальної ситуації в державі. Ще одним фактором, який сприяв електоральному успіху лівих партій, була потужна організаційна структура, успадкована ними від Польської об'єднаної робітничої партії [2]. Індекс фракціоналізації для парламенту Польщі 1993 року порівняно з аналогічним показником 1991 року зазнав суттєвих змін. Значно зменшився також і показник індексу ефективної кількості партій. Значення індексу агрегації зросло внаслідок зменшення кількості суб'єктів виборчого процесу, які подолали виборчий бар'єр, та зростання результату партії-переможця, що свідчить про відносну концентрацію партійної системи Польщі. Зміни всіх зафіксованих нами показників – прямий наслідок застосування виборчих бар'єрів, що дозволило відсіяти маловпливові політичні партії, зменшити рівень фракціоналізації парламенту та сконцентрувати законодавчі повноваження в руках умовно невеликої кількості парламентських партій, що сприяло ефективнішій та більш прогнозованій роботі Сейму.

Вибори 1997 року відбувалися за аналогічною виборчою системою, але результати голосування продемонстрували геть інші електоральні

вподобання населення. Перемогу отримав блок політичних партій «Виборча акція «Солідарність», отримавши результат у майже 34% голосів виборців і випередивши переможця попередніх виборів – політичну партію «Союз лівих демократів». Однією з причин такого електорального успіху є той факт, що до цієї виборчої коаліції увійшли представники близько 40 політичних угруповань [1]. Рівень підтримки Польської селянської партії знизився майже вдвічі. Натомість серед переможців виборчих перегонів з'явилися й досі невідомі політичні сили, наприклад, «Рух відбудови Польщі», що свідчить про значну мінливість електоральної поведінки населення та нестабільність парламентського рівня партійної системи.

Незважаючи на недосконалість формули розподілу мандатів, вона так і не була змінена, унаслідок чого рівень диспропорційності виборчої системи залишився досить високим і дискримінаційно впливав на кількість мандатів політичних партій, які отримали низькі електоральні результати. Рівень диспропорційності виборчої формули, яка застосовувалася на виборах до Сейму Республіки Польща в 1997 році, склав 9,78%. Це свідчить про те, що партійна система держави продовжувала розвиватися під впливом виборчої системи, а меншою мірою – унаслідок електоральних переваг населення. Відносне зменшення рівня диспропорційності щодо попереднього електорального циклу, на нашу думку, відбулося внаслідок зменшення рівня неефективного голосування, який у 1997 році склав 12,7%, завдяки чому зменшився резерв «незадіяних» голосів, що свідчить про зростання впливу психологічного ефекту виборчої системи на партійну систему Польщі. Зафіксовані нами показники, які характеризують парламентський рівень партійної системи Республіки Польща, після виборів 1997 року порівняно з виборами 1993 року зазнали значних змін. Як можемо відзначити, показники індексу фракціоналізації й ефективної кількості партій зменшилися порівняно з попереднім періодом і склали відповідно 0,66 та 2,95, що свідчить про зменшення рівня партійної роздробленості парламенту з одночасним укрупненням основних політичних акторів. Зростання майже вдвічі індексу агрегації відбулося внаслідок збільшення рівня електоральної підтримки партії-переможця паралельно зі зменшенням кількості суб'єктів виборчого процесу, які подолали виборчий бар'єр, що свідчить про зростання концентрації партійної системи.

Наступні вибори до Сейму Республіки Польща відбулися в 2001 році за оновленою виборчою системою. Головні нововведення – відміна загальнодержавного округу й розподілення всіх 460 мандатів у 41 територіальному виборчому окрузі [15]. Формула розподілу мандатів д'Ондта була замінена на метод Сент-Лаге зі збереженням

виборчих порогів на попередньому рівні: 5% для партій та 8% для виборчих блоків. На відміну від формули д'Ондрта, метод Сент-Лаге надає перевагу в розподілі мандатів малим та середнім партіям [6].

Результати виборчих перегонів 2001 року та аналіз розподілу мандатів підтверджують доцільність зміни виборчої формули навіть без додаткових розрахунків, але з метою верифікації цього твердження потрібно визначити рівень диспропорційності виборчої системи для цього виборчого циклу. Отже, застосування методу Галахера демонструє зменшення рівня диспропорційності виборчої системи до показника 4,43%, що, на нашу думку, є достатньо ефективним наслідком зміни формули розподілу мандатів з огляду на результати попередніх виборчих циклів. Зниженню рівня диспропорційності сприяло також і продовження тенденції до зменшення рівня неефективного голосування, який у 2001 році склав 9,33%, що свідчить про зростання впливу психологічного ефекту виборчої системи. Також можемо відмітити зростання рівня фракціоналізації порівняно з результатами попереднього виборчого циклу, що відбулося внаслідок збільшення кількості партій, які подолали виборчий бар'єр. Натомість значення індексу ефективної кількості партій піднялося до позначки 3,57, що свідчить про тенденцію до формування партійної системи з домінуючою партією. Ще один показник, індекс агрегації, дещо зменшився, незважаючи на зростання рівня підтримки партії-лідера, що відбулося внаслідок збільшення кількості партій, представлених у парламенті. Результати виборів 2001 року загалом підтвердили нестабільність політичних переваг населення та тенденцію до підвищення рівня ефективного голосування. Також відбулося незначне збільшення рівня фракціоналізації парламенту та зростання ефективної кількості партій.

Вибори до парламенту Польщі 2005 року мали особливий характер перебігу, оскільки час їх проведення збігся з президентськими. Як зазначають дослідники, це спричинило перевагу президентської кампанії над парламентською та сприяло високому рівню персоналізації електорального вибору. Одним із наслідків такої ситуації стало також зменшення рівня підтримки політичних партій, які не мали потужної кандидатури на пост Президента Польщі [18]. Також у 2005 році відбулася остання зміна виборчої системи, за якою проходять вибори до Сейму Республіки Польща. Попередній метод дільників Сент-Лаге був відкинутий законодавцями, і відбулося повернення до методу д'Ондрта, який, як уже зазначалося, надає перевагу великим партіям [16]. Ефект від зміни формули розподілу мандатів можна помітити в порівнянні диспропорційності виборчої системи Польщі 2001 року. Унаслідок виборчої реформи партії з високим

рівнем представництва отримали додаткові мандати в Сеймі, тоді як маловпливові партії їх фактично недоотримали.

Потрібно також зазначити, що рівень неефективного голосування залишився на відносно низькому рівні й склав для цього виборчого циклу 10,93%. Результат розподілу парламентських мандатів у 2005 році сприяв збільшенню рівня партійної фракціоналізації польського Сейму порівняно з попереднім скликанням. Логічним наслідком зростання рівня фракціоналізації стало й зростання показника ефективної кількості партій до рівня, який властивий багатопартійній системі без домінуючої партії. Зменшення рівня підтримки переможця виборів порівняно з попередніми виборами на 13,3% сприяло й зменшенню рівня агрегації партійної системи, який у 2005 році склав 4,81. У цілому вибори 2005 року продемонстрували нестабільність ідеологічних переваг населення Республіки Польща та зростання рівня підтримки правих політичних партій. Виходячи з отриманих результатів, можемо стверджувати, що партійна система Польщі в цей період розвивалася більшою мірою під впливом психологічного ефекту виборчої системи, про що свідчить відносно низький протягом останніх виборчих циклів рівень неефективного голосування виборців.

Наступні вибори до Сейму Республіки Польща відбулися в позачерговому порядку в 2007 році за тією ж виборчою системою, що й попередні. За результатами голосування позицію лідера здобула політична партія «Громадянська платформа» з результатом 45,43% представницьких мандатів. Другий результат отримала партія «Право і справедливість», що дозволило їй отримати 36,09% місць у парламенті. Ліві політичні сили та представники лівого центру здобули третє місце лише завдяки утворенню широкої виборчої коаліції, що свідчить про зменшення рівня довіри населення до цього сегмента політикуму. Разом із тим можемо відмітити й зменшення рівня довіри до представників праворадикального напрямку, про що свідчить критичне падіння рейтингу й витіснення з парламенту партій «Ліга польських родин» та «Самооборона». Не можна оминати увагою й те, що на виборах 2007 року зафіксовано найнижчий рівень показника неефективного голосування з-поміж усіх виборчих циклів – 4,12%. Такий рівень довіри до парламентських політичних партій свідчить про значне зростання орієнтації населення в партійній системі держави та зростання впливу психологічного ефекту виборчої системи на партійну структуру парламенту. Зважаючи на зменшення кількості «втрачених» голосів, рівень диспропорційності знизився до показника 4,38%, що свідчить про зниження вагомості механічного ефекту виборчої системи. Рівень фракціоналізації парламенту за результатами виборів 2007 року

також знизився до показника 0,65 (таблиця 1.1).

Порівняно високі результати лідерів виборчих перегонів вплинули й на зниження рівня ефективної кількості партій. Значення індексу ефективної кількості партій на рівні $N = 2.82$ свідчить про укрупнення основних політичних акторів та тенденцію до формування системи «двох із половиною партій». Рекордним для всіх парламентів Третьої Республіки Польща стало також і значення індексу агрегації, показник якого за результатами виборів 2007 року зріс до 9,09. Рівень показника агрегації свідчить про суттєве зростання концентрації парламентського рівня партійної системи Польщі та зосередження владного потенціалу в руках суттєво меншої кількості політичних акторів.

Наступні вибори до Сейму Республіки Польща відбулися в жовтні 2011 року. За результатами голосування до нижньої палати парламенту потрапили 6 суб'єктів виборчого процесу, 5 з яких були представлені в попередньому скликанні, а саме: «Громадянська платформа», «Право і справедливість», «Союз лівих демократів», Польська селянська партія та Комітет виборців «Німецька меншина». Також до парламенту потрапила і новостворена партійна організація «Рух Палікота», котра до цього не мала представництва у Сеймі, але отримала третій за вагомістю електоральний результат [17].

Підрахувавши індекс диспропорційності виборчої системи Польщі та використовуючи результати виборів до Сейму 2011 року, ми отримали наступний показник – 5,67%. Потрібно зазначити, що показник диспропорційності на рівні 5-6% є досить низьким для виборчої системи Польщі. Наприклад, за нашими розрахунками, у 1993 році значення індексу Галахера досягло показника 15,75%. Значною мірою це відбулося внаслідок низького рівня неефективного голосування населення, який для виборів 2011 року склав 4,12%. Потрібно зазначити, що цей показник у 2011 році повністю збігається з рівнем неефективного голосування під час попереднього виборчого циклу. Підрахунок індексу фракціоналізації партійної системи за результатами виборів 2011 року показав значення 0,66, що відповідно до висновків польських дослідників А. Антошевського та Р. Хербута відповідає двопартійному формату політичної боротьби, хоча й знаходиться в безпосередній близькості до значення, яке є характерним для багатопартійної системи [9]. Рівень показника ефективної кількості партій для цього виборчого циклу склав 2,99. Тобто, як свідчать розрахунки, лише 3 умовні, рівні за вагомістю, політичні партії мають вплив на процес прийняття рішень. Використовуючи технологію інтерпретації даних А. Лейпхарта, можемо відмітити, що такий показник індексу знаходиться на межі двох типів партійних систем: системи двох із

половиною партій та багатопартійною системою з домінуючою партією, що, на нашу думку, цілком корелюється з інтуїтивними висновками під час ознайомлення з результатами виборів. У цілому для періоду 1991-2005 рр. такий рівень індексу ефективної кількості партій був характерним для багатьох країн Західної Європи, зокрема Франції та Німеччини [9].

Як і під час попереднього виборчого циклу, у 2011 році переможцем виборів стала партія діючого на той час Прем'єр-міністра Д. Туска – «Громадянська платформа», і тому вважаємо за доцільне визначити рівень концентрації законодавчих повноважень в руках лідера виборчих перегонів. Показник індексу агрегації у 2011 році був на рівні 7,5 він є достатньо високим для країн Європи і свідчить про значний ступінь концентрації владних повноважень у партії-переможця.

Таким чином, зміни основних показників, які демонструють залежність партійної системи від ефектів системи виборчої, та показників, що фіксують стан партійної системи, вкрай незначні і викликані, на нашу думку, збільшенням кількості партій, представлених у парламенті. Зокрема саме цим пояснюється зменшення індексу агрегації, адже у формулі його підрахунку кількість партій використовується як основна змінна. Усі інші показники зазнали дуже незначних змін, що демонструє високий ступінь стабільності партійної системи Польщі.

У 2015 році відбулися наступні вибори до Сейму Польщі. У виборчих перегонах перемогу здобула партія «Право і справедливість», другий результат виборів «Громадянська платформа». Також до парламенту потрапила правопопулістська партія «Кукіз'15», що вказує на спрямування електоральних поглядів громадян Польщі в бік правих та ультраправих політичних партій. Водночас до парламенту також потрапила Польська селянська партія й партія «Сучасна». Такі результати виборчих перегонів свідчать, що електоральні вподобання громадян Польщі порівняно з попереднім виборчим циклом не є стабільними. Результати обрахунків індексів, які характеризують партійну та виборчу системи, демонструють початок нового етапу у формуванні партійної системи Республіки Польща.

Показник індексу диспропорційності Галахера в 2015 році склав 11,61%, що демонструє зростання диспропорційності виборчої системи Польщі порівняно з попередніми виборчими кампаніями й наближається до показника виборів 1993 року. Таким чином, можна стверджувати, що існуючий спосіб розподілу мандатів за квотою д'Ондта, який надає перевагу великим партіям, дав можливість партії-переможцю отримати голоси за рахунок дискримінаційного розподілу мандатів для малих політичних структур. Показ-

ник індексу неефективного голосування склав 16,60, що демонструє значну втрату голосів виборців і диспропорційність виборчої системи. Індекс ефективної кількості партій склав 1,43, а це згідно з класифікацією А. Лепхарта вказує на тенденцію формування двопартійної системи, проте індекс фракціоналізації склав 0,63, що вказує на багатопартійну систему. Отже, можна говорити, що в 2015 році в Республіці Польща сформувалася багатопартійна система, але з домінуючою партією. Уряд, що діє в Республіці Польща, сформований одноосібно партією «Право і справедливість», і (як показує індекс агрегації Л. Маєра – 8,5) у партії є достатня концентрація впливу для прийняття рішень порівняно з іншими партіями.

Отже, взаємодія партійної та виборчої систем Польщі продемонструвала, що виборча система з розподілом за квотою д'Ондта допомогла партії-переможцю отримати абсолютну більшість у парламенті та значні важелі впливу на прийняття рішень. Водночас виборча система сприяла виникненню значної диспропорційності. Також відбулося зниження ефективної кількості партій. Таким чином, можна вказати на суттєві зміни в партійній системі Польщі та початок нового етапу її трансформації.

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити, що в Республіці Польща впродовж досліджуваного періоду спостерігається поступове збільшення впливу психологічного ефекту з одночасним зменшенням впливу механічного ефекту виборчої системи, що свідчить про зростання рівня сприйняття суспільством нового формату відносин між державою та громадянами й перетворення політичних партій із декоративного елемента політичної системи в реальну політичну силу. Цьому насамперед сприяло використання пропорційної виборчої системи, що дозволило у відносно короткий термін стабілізувати парламентський рівень партійної системи Республіки Польща та побороти її атомізацію й розпорошення законодавчих повноважень серед значної кількості партій. Слід наголосити, що значною мірою цього вдалося досягти внаслідок застосування дискримінаційних виборчих квот, що зумовило штучне укрупнення основних політичних акторів і витіснення з парламенту маловпливових партій. Також упродовж досліджуваного періоду неодноразово зафіксовано ідеологічну нестійкість електорату парламентських політичних партій, а отже – неодноразову зміну формату міжпартійної конкуренції, що впливала на еволюцію типу партійної системи. Відносна стабілізація партійної системи Республіки Польща відбулася лише впродовж останніх декількох виборчих циклів, про що свідчить певна стабільність електоральних результатів основних парламентських політичних партій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антошевський А. Розвиток польської партійної системи після 1989 року / А. Антошевський // *Магістеріум*. – 2008. – № 31. – С. 78.
2. Валецькі М. Партійні організації в Польщі (1989–1999 рр.) / М. Валецькі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=101&iar_id=55&as=2.
3. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже. – Академический проект, 2007. – 544 с.
4. Зеленько Г. Навздогінна модернізація: досвід Польщі та України / Г. Зеленько. – К. : Критика, 2003. – 215 с.
5. Козерська Й. Формування партійної системи Польщі / Й. Козерська // *Трансформація в Польщі і в Україні: вибрані аспекти*. – 2007. – С. 537538.
6. Конончук О. Демократичний потенціал пропорційних виборчих систем / О. Конончук, О. Ярош, С. Горобчишина // *Укр. незалеж. центр політ. дослідж.* – К., 2009. – С. 75.
7. Лейпхарт А. Электоральные системы / А. Лейпхарт // *Политология : [хрестоматия]* / Сост. Б. Исаев, А. Тургаев, А. Хренов. – СПб. : Питер, 2006. – 464 с.
8. Липсет С. Структуры размежеваний, партийные системы предпочтения избирателей / С. Липсет, С. Роккан // *Политическая наука*. – 2004. – № 4. – С. 222.
9. Романюк А. Оцінка пропорційності виборчих систем країн Західної Європи та України: порівняльний аспект / А. Романюк // *Вісник Центральної виборчої комісії*. – 2007. – № 1. – С. 58–63.
10. Шведа Ю. Політичні партії : [енциклопедичний словник] / Ю. Шведа – Львів : Астролябія, 2005. – С. 128.
11. Antoszewski A. Demokracje zachodnioeuropejskie: analiza porównawcza / A. Antoszewski, R. Herbut. – Wrocław, 2008. – 400 s.
12. Dumont P. The Effective Number of Relevant parties: How Voting Power Improves Laakso-Taagepera's Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://centres.fusl.ac.be/CEREC/document/2003/cerec2003_7.pdf.
13. Laakso M. The Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe / M. Laakso // *Comparative Political Studies*. – 1979. – № 12. – P. 3–27.
14. Migalski M. Polski system partyjny / M. Migalski, W. Wojtasik, M. Mazur // *Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa*. – 2007. – S. 67.
15. Obwieszczenie Państwowej komisji wyborczej z dnia 11 października 2011 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 9 października 2011 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2011.218.0001294,obwieszczenie-panstwowej-komisji-wyborczej-o-wynikach-wyborow-do-sejmu-rzeczypospolitej-polskiej-przeprowadzonych-w-dniu-9-pazdziernika-2011-r.html>.
16. Rae D. The Political Consequences of Electoral Laws / R. Rae. – Yale University Press, 1972. – 218 p.

17. Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20010460499>.

18. USTAWA z dnia 30 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy–OrdynacjawyborczadoSejmuRzeczypospolitej

Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2005.140.0001173,ustawa-o-zmianie-ustawy-ordynacja-wyborcza-do-sejmu-rzeczypospolitej-polskiej-i-do-senatu-rzeczypospolitej-polskiej.html>.